

7. Горбачевський В. Я. Деякі аспекти розкриття умисних вбивств неповнолітніх / В. Я. Горбачевський // Психологічне супроводження оперативно-розшукової діяльності : Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. – К. : Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 17–20.
8. Варчук Т. В. Виктимологія : учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / Т. В. Варчук, К. В. Вишневецкий ; под ред. С. Я. Лебедева. – М. : ЮНИТИ-ДАНА : Закон и право, 2009. – 191 с.
9. Варыгин А. Н. Основы криминологии и профилактики преступлений : [учеб. пособие] / А. Н. Варыгин, В. Г. Громов, О. В. Шляпников. – Саратов, 2000. – 211 с.
10. Самовичев Е. Г. Психологическая этимология убийства / Е. Г. Самовичев // Психологический журнал. – 2012. – № 5. – С. 49–52.

УДК 343.3/.7

ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДИ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ: ПРАВОВІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ

Гумін О.М.,

д.ю.н., професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу

*Навчально-науковий інститут права та психології
Національного університету «Львівська політехніка»*

Визначено основні ознаки незаконного обігу наркотичних засобів та розглянуто й охарактеризовано поняття, способи вчинення та соціальну небезпеку контрабанди таких злочинів.

Наркобізнес є одним із найприбутковіших злочинних промислів. Злочинні організації та окремі особи спрямовують свою діяльність на поширення незаконного обігу наркотичних засобів, відшукують нові форми та засоби розповсюдження наркотиків, втягують значну кількість осіб до їх вживання.

Ключові слова: контрабанда, наркотичні засоби, способи вчинення злочинів, наркобізнес.

Humin O.M. / ХАРАКТЕРИСТИКА КОНТРАБАНДЫ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ: ПРАВОВЫЕ И ПРАКТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ / Национальный университет «Львовская политехника», Украина

Определены основные признаки незаконного обращения наркотических средств, рассмотрены и охарактеризованы понятие, способы совершения и социальная опасность контрабанды таких преступлений.

Наркобизнес является одним из самых прибыльных преступных промыслов. Преступные организации и отдельные личности направляют свою деятельность на распространение незаконного обращения наркотических средств, отыскивают новые формы и средства распространения наркотиков, втягивают значительное количество лиц в их употребление. Отмеченное приводит к дальнейшему обострению криминогенной ситуации в стране. Контрабанда наркотических средств становится реальной угрозой, которая подрывает национальную безопасность нашего государства и создает очень серьезные проблемы для международного сотрудничества.

Ключевые слова: контрабанда, наркотические средства, способы совершения преступлений, наркобизнес.

Humin O.M. / DESCRIPTION OF CONTRABAND GOODS OF NARCOTIC FACILITIES: LEGAL AND PRACTICAL ASPECTS / National University "Lviv Polytechnic", Ukraine

The basic signs of illegal appeal of narcotic facilities are certain and it is considered and described concept, methods of feasance and social danger of contraband goods of such crimes.

The drug dealing is one of the most profitable criminal trades. Criminal organizations and individuals send the activity to distribution of illegal appeal of narcotic facilities, search for new forms and facilities of distribution of drugs, pull in the far of persons to their, use. The marked results in the further intensifying of criminogenic situation in a country. Criminal narcotism becomes the real threat that undermines national safety of our state and creates very serious problems for an international concord.

Prognosis of development of criminogenic situation in the sphere of illegal appeal of narcotic facilities and psychotropic substances in Ukraine for today is unfavorable. On the estimations of experts in this area, in the near time expansion of zones of activity of narcodealers on territory of Ukraine and nearby states will not be stopped. Unstable economic position of our country can cause not only activation of activity of smart dealers of the drug dealing but also involvement in trading in the drugs of scanty means layers societies first of all young, students. Contraband goods of narcotic facilities the criminal displays related to the drugs in the near time will appear for our state one of the most sharp problems.

Key words: contraband goods, narcotic facilities, methods of committing crime, drug dealing.

Постановка проблеми. Останніми роками перед Україною поряд із численними соціально-економічними труднощами та ростом злочинності постала проблема наркоманії та нелегального розповсюдження наркотиків, яка охоплює дедалі більш широкі кола нашого суспільства і становить значну загрозу розвитку та добробуту нації. Негативний динамізм цього явища потребує нарощування адекватних заходів протидії. Воно буде тим більш ефективнішим, чим активніше будуть уживатися заходи щодо встановлення та ліквідації передумов його виникнення та існування.

Спостерігається міжнародна експансія наркотиків, оскільки практично не залишилося жодної країни, яка не була би залучена до вирішення цієї проблеми, і розв'язати її автономно не в змозі жодна держава.

Прогноз розвитку криминогенної ситуації у сфері незаконного обігу наркотичних засобів в Україні на сьогодніш-

ній день є несприятливим. За оцінками експертів у даній області, найближчим часом розширення зон діяльності наркодилерів на території України і сусідніх держав не буде зупинятися. Нестабільний економічний стан нашої країни може викликати не лише активізацію діяльності ділків наркобізнесу, а й втягування в торгівлю наркотиками малозабезпечених прошарків суспільства, насамперед молоді, студентів. Це дає підстави стверджувати, що злочинні прояви, пов'язані з наркотиками, які поступають із-за кордону, найближчим часом виявляться для нашої держави однією з найбільш гострих проблем.

Стан дослідження. На теоретичному рівні загальні проблеми боротьби з контрабандою кримінально-правовими засобами досліджувалися у працях багатьох вітчизняних учених, серед яких М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.В. Василевич, В.В. Голіна, Н.О. Гуторова, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, В.М. Дрьомін, А.П. Закалюк,

В.С. Зеленецький, О.Г. Кальман, В.П. Корж, М.Й. Коржанський, Я.М. Кураш, О.М. Костенко, О.М. Литвак, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, В.М. Попович, В.В. Сташис, Є.Л. Стрельцов, В.Я. Тацій, В.О. Туляков, В.І. Шакур, В.М. Шевчук та ін.

Метою статті є окреслення поняття незаконного обігу наркотичних засобів і контрабандного перевезення їх через митний контроль України.

Виклад основних положень. Світовий обіг наркотиків згідно з оцінками експертів ООН становить близько 8% обігу всієї міжнародної торгівлі. Операції з наркотиками приносять від 300 до 2000% прибутку, що робить їх привабливими для транснаціональних злочинних організацій, які мають на меті одержання максимального прибутку за короткий час. Щорічно близько 90 млрд. дол. США, одержаних у результаті незаконного обігу наркотичних засобів та психотропних речовин, «відмиваються» й використовуються в якості легальних інвестицій. А всього, за оцінками Міжнародного валютного фонду, у світі щорічно легалізується близько 600 млрд. дол. США, одержаних незаконним шляхом. Такий розмах транснаціонального наркобізнесу дозволяє злочинцям використовувати канали швидкого надійного аудіо- і відеоcontactу. Так, найбільш поширеним на сьогоднішній спосіб укладення безконтактних угод є використання глобальної інформаційної мережі Internet. Крім того, використання потужної комп'ютерної техніки, підключеної до міжнародної банківської електронної мережі, сприяє поширенню в міжнародному масштабі процесу легалізації злочинних доходів [1, с. 24].

За оцінками фахівців у сфері протидії незаконному наркообігу, вдається виявити лише 10–15% від загального обсягу наркотиків, які нелегально розповсюджуються у світі. При цьому наркоіндустрія неухильно вдосконалюється, підвищуючи технічний, фінансовий потенціал, адаптуючи новітні досягнення науково-технічного прогресу до своїх потреб. Кошти, отримані від наркобізнесу, використовуються для дестабілізації суспільства, політичної системи та економіки держав. Міжнародний масштаб наркобізнесу і залучення все більшої кількості держав у світову мережу маршрутів нелегального транспортування наркотичних засобів вже не дозволяють сьогодні чітко розмежувати країни на виробників наркотичних засобів та їх споживачів. Злочинні шляхи транспортування наркотичних засобів пролягають практично з усіх суміжних з Україною держав. Основними країнами постачання контрабандних наркотиків сьогодні є Росія, Молдова, Польща, Голландія, Німеччина, Панама, Колумбія, Нідерланди, Угорщина, Іран тощо [1, с. 25].

Під контрабандою (італ. *contro* – проти, *bando* – урядова постанова) згідно зі ст. 305 КК України визнається переміщення наркотичних засобів через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю [2, с. 859].

При коментуванні контрабанди наркотичних засобів у Науково-практичному коментарі до КК України за загальною редакцією В.Т. Маляренка вказано, що суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів визначається тим, що таким способом на територію України, або з її території, або транзитом через територію України неконтрольовано переміщуються вказані засоби, що становлять небезпеку для здоров'я населення [3, с. 805].

М.О. Потебенько та В.Г. Гончаренко вказують, що суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів визначається, насамперед, поширеністю цього злочину у сфері їх обігу, внаслідок цього в Україну незаконно імпортуються з інших держав наркотичні засоби. На її території почали створюватися міжнародні кримінальні угруповання, які зайнялись наркобізнесом. У державі збільшилась кількість наркоспоживачів, кількість підпільних лабораторій, де виготовляють наркотики [4, с. 573].

Г.Г. Лобода, досліджуючи питання обумовленої кримінальної відповідальності за контрабанду наркотичних засобів, зазначає, що контрабанда наркотичних засобів посягає, насамперед, на встановлений порядок переміщення таких речовин через митний кордон, а вже потім – на встановлений порядок їх обігу в Україні, внаслідок чого створюється загроза заподіяння шкоди національній та громадській безпеці у сфері охорони життя та здоров'я людей, що може призводити й до інших тяжких наслідків. Це діяння вказує на підвищений ступінь та характер суспільної небезпечності, оскільки воно може бути також поєднаним з іншими злочинами. Суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів полягає і в тому, відзначає автор, що цей злочин сприяє наповненню внутрішнього ринку небезпечними речовинами, обіг яких у державі заборонений. Постійно збільшується кількість осіб, які їх вживають, зростає кількість злочинів, більшість з яких – корисливі злочини. Це призводить до зростання в державі злочинності, яка тісно пов'язана з незаконним обігом наркотиків та наркоманією, міжнародною, транскордонною та організованою злочинністю. Створюються злочинні організовані угруповання, котрі займаються їх контрабандою і розповсюдженням, встановлюються міжнародні транскордонні злочинні зв'язки, підкупаються посадові особи, морально розкладається державна влада тощо [5, с. 96-97].

Дослідження контрабанди наркотичних засобів тісно пов'язане з поняттями наркоманії, наркобізнесу та незаконного обігу наркотиків.

Термін «наркоманія» в перекладі з грецької означає: *parke* – затьмарення свідомості і *mania* – безумство, несамовитість [6, с. 219], іншими словами, це гіпертрофоване бажання отримати фізіологічне задоволення, «забутися» і тим самим не думати про ті труднощі й незгоди, що так часто зустрічаються людям на їх життєвому шляху.

В.М. Шевчук наголошує, що наркоманія в Україні набуває дедалі більших масштабів, стає серйозною загрозою для соціально-економічної і політичної стабільності, національної безпеки і суверенітету нашої держави. Різко збільшується кількість осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів. Спостерігається зростання кількості злочинів, пов'язаних із наркотиками. Щорічно вилучається 30–35 тонн макової соломки, що становить усього 5% від реальних масштабів незаконного обігу таких наркотиків [7, с. 488].

За статистичними даними МВС, станом на 01.01.2011 на обліку в органах МВС перебувало 152,8 тис. наркоспоживачів (для порівняння: у 2000 році – 95,9 тис. осіб). Водночас серед загальної кількості осіб, які допускають немедичне вживання наркотичних засобів та психотропних речовин, 119,5 тис. становлять жителі міст, а 32,5 тис. – мешканці сільської місцевості. Протягом року на облік поставлено 22,2 тис. осіб [1].

Наступним видом злочинної діяльності, пов'язаної з контрабандою наркотиків, є наркобізнес.

Прогресуюче зловживання наркотиками, різке зростання цін на них, збільшення кількості злочинів, пов'язаних із наркотиками, створює сприятливі умови для появи злочинних угруповань, що здійснюють їх організований збут (наркобізнес).

Законодавчого визначення наркобізнесу поки не існує, втім, наведемо декілька, які, на наш погляд, є вдалими. Отже, наркобізнес можна визначити як законну або незаконну економічну діяльність, що пов'язана з культивуванням, виробництвом і торгівлею наркотичними засобами, психотропними речовинами і прекурсорами з метою отримання прибутку [8, с. 324].

Більш широко це поняття інколи трактують також як обіг грошової маси і прибутку, вилучених у населення в обмін на незаконне розповсюдження наркотиків.

Нерідко наркобізнесом займаються організовані злочинні формування, які, отримуючи великі суми незакон-

них прибутків, «відмивають» їх, вкладаючи в легальний бізнес, тобто в таких випадках наркобізнес набирає риси організованої злочинності, якій притаманна ієрархічна структура, суворі дисципліна, розподіл ролей, наявність на утриманні корумпованих чиновників тощо. Тому визначення наркобізнесу, яке дають вітчизняні кримінологи, є слушним, а саме: наркобізнес – широкоформатна корисна злочинна діяльність у сфері незаконного обігу наркотиків, що здійснюється як одноособово, так і високоорганізованими злочинними угрупованнями у вигляді промислу.

Щоправда, останнім часом поширення набула контрабандна діяльність, коли наркотичні засоби доставляються з країн СНД або далекого зарубіжжя і перепродуються в Україні. З'являються у продажу й такі «важкі» наркотики, як героїн і кокаїн, бо виявляються покупці, які платять за них ціну, вищу ніж у країнах Заходу. Але вищезгадані операції – це вже інший вид наркобізнесу – транснаціональний наркобізнес.

Транснаціональний наркобізнес – окремий вид організованої транснаціональної злочинності, який характеризується структурованою системою високоорганізованих і ретельно законспірованих злочинних угруповань, які займаються міжрегіональною, в ряді випадків – міжнародною, злочинною діяльністю у вигляді промислу, предметом якого є наркотичні засоби, з метою систематичного отримання максимальних прибутків та надприбутків, використовуючи у своїх інтересах як державні структури, так і інститути громадянського суспільства.

Транснаціональному наркобізнесу більше, ніж іншим напрямкам організованої злочинної діяльності, властиві такі ознаки:

- а) ієрархічна і багатоструменева структура кримінальних формувань, що передбачає чітке підпорядкування груповій дисципліні та вказівкам організатора;
- б) організаційна стабільність наркооб'єднання;
- в) завчасна підготовка, планування і кваліфіковане вчинення злочинів;
- г) функціональна диференціація членів злочинного об'єднання (розподіл ролей між ними, в тому числі й під час вибору і вербування співучасників);
- г) наявність ретельно замаскованих зв'язків, що базуються на чіткій самоорганізації, високому рівні конспірації;
- д) продумана підготовка засобів реалізації і збуту наркотиків;
- е) стійка спрямованість на створення корумпованих зв'язків у правоохоронних органах;
- є) чітка система дій, пов'язаних із незаконними операціями з наркотиками;
- ж) монополізація прагнень до поставлених цілей;
- з) гостра конкурентна боротьба і суперництво, що існують між окремими формуваннями наркомафії поряд зі злочинними контактами і взаємодією, які нерідко набувають форм озброєного протистояння та фізичного знищення на ґрунті розподілу і перерозподілу ринків збуту. Запекла міжусобна боротьба призводить до виникнення найпотужніших синдикатів [9, с. 441-442].

Суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів визначається також поширеністю цього злочину у сфері їх обігу, а ці поняття взаємопов'язані, позаяк поширеність діяння – один із важливих показників її суспільної небезпечності.

Незаконний обіг наркотичних засобів – це діяння, пов'язані з культивуванням рослин, що містять наркотичні речовини, а також із розробкою, виробництвом, відпуском, виготовленням, придбанням, зберіганням, розподілом, торгівлею, використанням, переміщенням на території України та за її межі зазначених засобів, які здійснюються з порушенням вимог закону, що регламентує обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів. Протиправна сутність цих діянь полягає в тому, що вони вчиняються поза державним замовленням,

пов'язані із задоволенням немедичних потреб у наркотичних засобах, або створенням умов, які сприяють потраплянню їх до осіб, котрі займаються нелегальною торгівлею чи зловживають ними. Перелічені діяння вважаються незаконними в разі їх вчинення суб'єктами, які не мають на це права, або ж котрі діють на законних підставах, але допускають певні порушення встановлених правил обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Діяльність, пов'язана з обігом особливо небезпечних наркотичних засобів (наприклад, героїн, ЛСД), на території України взагалі заборонена.

Згідно із Законом України «Про обіг в Україні наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів» 1995 р. наркотичні засоби – це включені до Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів речовини природного чи синтетичного походження, препарати, рослини, які становлять небезпеку для здоров'я населення у разі зловживання ними.

Такий Перелік – це згруповані в списку наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори, включені до таблиць I–IV згідно із законодавством України та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою. Перелік затверджується КМ України за поданням спеціально уповноваженого органу виконавчої влади в галузі охорони здоров'я (Комітету з контролю за наркотиками при МОЗ) і публікується в офіційних друкованих виданнях.

Згідно з передбаченими законодавством заходами контролю за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів їх занесено в Переліку до чотирьох таблиць. В основі такої класифікації – врахування корисності зазначених засобів і речовин для використання в медичній практиці та ступінь їх небезпечності для здоров'я, яку вони можуть становити в разі зловживання ними.

Таблиця I містить особливо небезпечні наркотичні засоби і психотропні речовини: до списків № 1 і № 2 відповідно включені ті, обіг яких в Україні заборонено, а до списку № 3 – ті, обіг яких допускається лише в цілях і на підставах, визначених законодавством. Йдеться про діяльність, пов'язану з культивуванням та (або) використанням чи реалізацією нарковмісних рослин – снотворного маку чи конопель.

Таблиця II містить наркотичні засоби і психотропні речовини, включені відповідно до списків № 1 і № 2, обіг яких в Україні обмежено і стосовно яких встановлені заходи контролю згідно із законодавством. Ці засоби і речовини становлять значну небезпеку в разі зловживання ними, але з врахуванням їх терапевтичної цінності можуть використовуватись у медичних цілях. Для засобів і речовин, включених до обох списків Таблиці II, передбачено однакові заходи контролю.

Таблиця III містить наркотичні засоби і психотропні речовини, включені відповідно до списків № 1 і № 2, обіг яких в Україні обмежено і стосовно яких допускаються виключення деяких заходів контролю згідно із законодавством. Це окремі нарковмісні препарати (список № 1) і психотропні речовини (список № 2), що становлять меншу небезпеку в разі зловживання ними порівняно із засобами і речовинами Таблиці II і мають більше широке терапевтичне застосування. Для них передбачено також однакові заходи контролю.

Таблиця IV містить прекурсори, включені до списків № 1 і № 2, обіг яких в Україні обмежено і стосовно яких встановлюються заходи контролю згідно із законодавством. До списку № 1 включені хімічні речовини та їх солі, під час переробки яких одержують синтетичні наркотичні засоби або психотропні речовини, до списку № 2 – розчинники окислювачі та інші хімікати промислового або побутового призначення, які використовуються в процесі виробництва чи виготовлення наркотичних засобів або психотропних речовин. Стосовно прекурсорів

встановлені різні заходи контролю, більш суворі – щодо речовин, включених до списку № 1.

Європа стала пріоритетним ринком для представників наркобізнесу. Певне місце в їхніх планах посідає Україна. Контрабанда наркотичних засобів є одним з основних джерел наповнення вітчизняного «чорного» ринку наркотиками. Цьому певною мірою сприяє дуже вигідне географічне положення України серед багатьох держав: розгалужена мережа автомобільних та залізничних шляхів, великі можливості морських, річкових та авіасполучень приваблюють наркоділків. Україна поступово стає перехрестям декількох міжнародних маршрутів транзиту наркотиків. Слід зазначити, що під час транзитного перевезення наркотиків певна їх частина залишається в нашій державі, отже, Україна з транзитної держави перетворюється на державу, де розповсюджуються і вживаються наркотики. Наркоситуація в країні характеризується значним збільшенням в обігу наркотичних засобів і психотропних речовин іноземного походження – героїну, кокаїну, амфетаміну, екстазі, МДМА, ЛСД та інших наркозасобів. Тільки у 2011 році перекрито 303 міжнародних канали переміщення наркозасобів, психотропних речовин і прекурсорів. За 2013 рік органами внутрішніх справ ліквідовано 139 таких каналів [1, с. 8].

У зв'язку з тим, що територія держави не тільки активно використовується наркоділками для здійснення транзиту великих партій наркотиків до країн Західної Європи, але й розглядається як перспективний ринок їх збуту, працівниками міліції проводилась робота з перекриття міжрегіональних і міжнародних каналів переміщення наркозасобів, психотропних речовин і прекурсорів.

У 1913 р. працівниками УБНОН ГУМВС України в Одеській області разом з ВБНОН УМВС на Одеській залізниці та працівниками оперативно-розшукового відділу Одеського прикордонного загону перекрито стійкий міжнародний контрабандний канал постачання з Придністровської Молдавської Республіки на територію Одеської області сильнодіючих лікарських засобів.

Протягом 2010-2012 років органами внутрішніх справ виявлено 155,4 тис. злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків, серед яких 56,1 тис злочинів (36%) складають тяжкі та особливо тяжкі. Із загальної кіль-

кості вчинених злочинів 47,6 тис. пов'язані зі збутом наркотиків, питома вага таких злочинів складає 30,6%. Відмічається збільшення питомої ваги збутів, виявлених від загальної кількості злочинів у сфері незаконного обігу наркотиків: якщо у 2005-2009 роках питома вага таких злочинів складала 27,5%, то в 2010-2012 роках – 30,6% [1, с. 3].

Необхідно відзначити, що сучасний стан контрабанди наркотичних засобів примушує оцінювати її не тільки як соціально-правове явище, але й як політичний феномен. Вона пронизує всі важливі сфери життєдіяльності держави і суспільства, а також пов'язана з глобальними проблемами, що викликають у суспільстві підвищену напруженість (економіка, міжнародні відносини, внутрішньо- і зовнішньополітичні перетворення тощо). При цьому кожна із цих сфер відчуває на собі деструктивну силу кримінальних процесів.

Висновки. Проблема поширення наркоманії та наркозлочинності залишається однією з головних проблем національного характеру, тому від ефективності та результативності роботи правоохоронних органів залежить формування ситуації у сфері незаконного обігу наркотиків у державі, особливо пов'язаного з контрабандою.

Контрабанда наркотичних засобів є злочином із високим ступенем суспільної небезпечності, який завдає збитки національним інтересам держави, оскільки йдеться про руйнування фізичного і морального здоров'я нації, її генофонду, інтелектуального потенціалу суспільства. Вчинення контрабанди наркотичних засобів сприяє поширенню такого негативного явища, як наркоманія та наркобізнес. Окремі форми сучасної контрабанди наркотиків дедалі тісніше зливаються зі структурами організованої злочинності і набувають рис національної і транснаціональної організованої злочинності. Крім того, контрабанда наркотичних засобів нерідко сприяє розширенню тіншового сектора економіки, а в окремих випадках поєднується із вчиненням інших тяжких злочинів.

Враховуючи геополітичне розташування України, ситуація ускладнюється загрозою розширення сфер впливу міжнародної наркомафії, яка вже використовує територію нашої держави не лише як транспортну артерію для перевезення наркотиків, але й як новий ринок їх збуту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аналітична довідка про стан протидії незаконному обігу наркотиків упродовж 2013 року та вжиті оперативно-профілактичні заходи з недопущення поширення наркоманії та наркозлочинності в суспільстві. К.: РНБО, 2014.-40 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. – 6-те вид.перероб. та допов./ За ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. –К.: Юридична думка, 2009.– 1236 с.
3. Кримінальний кодекс України: науково-практичний коментар / [Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.В. Гавриш та ін.]; за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Вид. третє. – Харків: Одіссей, 2006. – 1152 с.
4. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України; під заг. ред. М.О. Потебенька, В.Г. Гончаренка. – К.:ФОРУМ, 2001. – 943 с.
5. Лобода Г.Г. Суспільна небезпечність контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів / Г.Г. Лобода // Боротьба з наркобізнесом: проблеми та шляхи їх вирішення: матеріали Всеукраїнської наук.-практич. конф. (Одеса, 17-18 жовтня 2002 р.). – Одеса: НДРВВ ОЮІ КУВС, 2002. – 246 с.
6. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: «Академвидав», 2006.– 424 с.
7. Шевчук В.М. Розслідування незаконного обігу наркотичних засобів. Настільна книга слідчого / М.П. Панов, В.М. Шепітько, В.О. Коновалова [та ін.] – 3-ге вид., перероб. і доп. – К.: Вид. Дім. «Ін Юре», 2011. – С. 488.
8. Наркотики, социальные, медицинские и правовые аспекты: Справочник/ Авт-сост. И И Кузнецов. С.К. Купрейчик. – Мн. Новое знание. 2001, – 522 с.
9. Профілактика злочинів. Підручник /О.М. Джуца, В.В.Василевич, О.Ф. Гіда та ін.; За заг.ред. док. юрид. наук проф.. О.М. Джюки. К.: Атіка, 2011.– 720 с.